

GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASINDA TÜRKİYE’NİN İTHALAT FONKSİYONU KATSAYILARINDAKİ DEĞİŞİMİN İNCELENMESİ

Cengiz AKTAŞ*
Didem GÜVEN**

ÖZET

Türkiye ekonomisi için en önemli olaylardan bir tanesi de Gümrük Birliği’ne giriştir. Türkiye’nin Avrupa Birliği ile 1964 yılından beri devam eden ortaklık ilişkisi 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı ile son dönemine girmiş ve 1.1.1996 tarihinden itibaren de Gümrük Birliği süreci fiilen başlamıştır. Bilindiği gibi Gümrük Birliği Türkiye’nin ithalat ve ihracatını önemli bir biçimde etkilemektedir. Bu nedenle çalışmamızda, Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne girdikten sonra ithalat fonksiyonu katsayılarında önemli bir değişim olup olmadığının araştırması yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gümrük Birliği, İthalat, İthalat Fonksiyonu

ABSTRACT

One of the important aspects of Turkish economy is to enter to the Customs Union. The association relation between the EU and Turkey that has gone on since 1964 reached its final phase with decision No 1/95 of the EC-Turkey Association Council and since 1.1.1996 customs union process has actually started. As well known, export and import of Turkey have strongly been affected by the outcome of the customs union. Thus in this article we will research whether the coefficients of import function are changed or not after Turkey enters the Customs Union.

Key Words: Custom Union, Imports, Imports Function

1. GİRİŞ

Son yıllarda ülkemizi yakından ilgilendiren en önemli konulardan biri de, ekonomik alanda yaşanan küreselleşme ve bunun sonucu olan Avrupa Birliği’dir (AB). AB’ne ilk adım ise Gümrük Birliği (GB) süreciyle başlamaktadır.

Dünya küreselleşme eğilimlerinin arttığı, global politikaların yoğunluk kazandığı bir dönemi yaşamaktadır. Günümüzde ülkelerin kendi sınırları içerisinde tek başlarına ekonomik, siyasal ve sosyal faaliyetlerini

* Yrd.Doç.Dr. Osmangazi Üniv. Fen-Ed.Fak. İstatistik Böl.

** 1. Taktik Hava Kuvveti 1. Destek Üs MEBS Tabur K.lığı

sürdüremeleri pek mümkün görünmemektedir. Dünya ülkeleri hızla ekonomik bütünleşmeye doğru gitmektedirler (Tercan:1998,1). Ekonomik bütünleşme kavramının iktisat literatüründe kullanılması pek eski değildir. İktisatçılar bu kavram üzerinde tam bir anlaşmaya varamamışlarsa da, şu üç nokta üzerinde fikir birliğine gittikleri söylenebilir:

- Ekonomik bütünleşme temelde işbölümüne dayanır,
- Ekonomik bütünleşmenin ileri aşamasında malların, hizmetlerin ve/veya üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımı öngörülmektedir,
- Ekonomik bütünleşme, mal ve hizmetlerin ve üretim faktörlerinin kaynağa ve gideceği bölgeye göre ayrıcalıklı olmayan uygulama görmesini içerir (Yıldız:1999,1)

Ekonomik bütünleşme teorisi, bir grup ülkenin aralarındaki ticareti serbestleştirici politikalar izlemelerini konu edinir. Ülkeler ekonomik bütünleşme akımlarına katılarak üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve toplumsal refah düzeylerini arttırmayı amaçlarlar. Bu anlamda bütünleşmeler, siyasi bakımdan bağımsız ülkeleri ekonomik yönden birbirine daha bağımlı duruma getirmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin, hızlı üretim artışına karşın iç ulusal piyasalarının yetersizliği, ekonomik birlikler oluşturularak piyasanın genişletilmesine yardımcı olurken, az gelişmiş ülkeler de iç piyasalarını birleştirmek yoluyla sanayileşme hızlarını yükseltmeye çalışmaktadırlar.

Geniş piyasa ve sanayileşme hızı kaynak verimliliğini yükseltir, içsel ve dışsal ölçekli ekonomileri sağlar, teknolojik gelişmeyi hızlandırır ve dış rekabeti arttırır. Ayrıca ekonomik bütünleşmeler ekonomik ve siyasal güçlerin bir araya getirilmesiyle bölge dışında kalanlara karşı daha büyük dayanışma sağlamak veya uluslararası politikada daha etkin rol oynamak gibi avantajlar sağlamaktadır (Uyar:2000,1)

Konunun otoritelerinden Bela Balassa, ekonomik bütünleşme olgusunu en zayıf biçiminden en kuvvetli biçimine doğru derecelendirerek açıklamaya çalışmıştır. Buna göre ticareti engelleyen unsurların ortadan kaldırılması (ticaretin bütünleşmesi), ülkeler arasında üretim faktörlerinin serbest dolaşımının sağlanması (faktör bütünleşmesi), ulusal ekonomik politikaların uyumlaştırılması (politika bütünleşmesi) ve nihayet bunların tam bir birleşmesiyle oluşan tam bütünleşme biçimi söz konusudur.

O halde bağımsız devletler arasında oluşturulan ekonomik bütünleşmeler, Bela Balassa'nın da yaklaşımına uygun olarak beş grupta toplanabilir:

- serbest ticaret bölgesi
- gümrük birliği
- ortak pazar
- ekonomik birlik
- tam ekonomik bütünleşme

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu ayırım, ülkeler arasında ayrı ayrı geçerli olabilen ekonomik bütünleşme biçimlerinden çok, bütünleşme sürecinin aşamalarını ortaya koymaktadır. Gerçekten ekonomik bütünleşmenin bir iç dinamiği vardır. Birinci, ikinci ve beşinci aşamalar kalıcı bütünleşme biçimleri sayılabilir. Bunlar dışında her aşama, daha sonraki aşamaya zemin oluşturmaktadır. Her aşamada ülkelerin ekonomik ve siyasal açıdan karşılıklı bağımlılığı artmakta, bağımsız ekonomi, para ve maliye politikaları izleme yetenekleri azalmaktadır (Yıldız:1999,2).

Türkiye'nin gündemindeki ekonomik olay niteliğindeki Gümrük Birliği , Türkiye'nin AB ve dolayısıyla global ekonomi ile bütünleşmesinin en önemli aracı durumundadır. GB ise ülkelerin ithalat ve ihracatlarını oldukça etkilemektedir. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girdikten sonra ithalat fonksiyonu katsayılarında önemli bir değişim olup olmadığının araştırılacağı bu çalışmada, önce Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girişi ve Gümrük Birliği'nin Türkiye ithalat ve ihracatı üzerindeki etkisi açıklanacaktır. Daha sonra da Gümrük Birliği sonrasında ithalat miktar indeksi; Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi, , İhracat Miktar İndeksi, Yıllık Mevduat Faiz Oranı ve Toplam Sanayi Üretim İndeksi ilişkilerinde önemli bir değişim olup olmadığı incelenecektir.

2.TÜRKİYE'NİN GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE GİRİŞİ VE DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ

2.1. Gümrük Birliği Kavramı

Gümrük Birliği, iki veya daha fazla ülkenin biraraya gelerek, malların ticaretini etkileyen her türlü engellerin ortadan kaldırılması ile bir serbest ticaret alanı yaratılmasını ve birlik dışında kalan ülkelere karşı “Ortak Gümrük Tarifesi” uygulanmasını öngören bir ekonomik örgütlenme sözleşmesidir (Çimen: 1996,20)

Bu sözleşmeyle söz konusu ülkeler birliğe üye olmayan ülkeler karşısında, her mal için o malın Birlik üyesi bir ülkeye girişinde benzer bir korunma düzeyi sağlayan Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) benimsemeyi kabul eder. Bu aşamada temel amaç, Milli ekonomi potansiyellerini birbirine yakınlaştırmak suretiyle yaratılacak daha büyük bir ekonomik potansiyelden faydalanmaktır. Gümrük Birliği konusuna daha da açıklık getirmek için;

1. Ortak gümrük alanları sınırlarına uygulanabilir, ortak bir gümrük tarifesinin kurulması,
2. Ortak bir gümrük tarifesinin hazırlanıp uygulanması,
3. Üye devletler arasındaki alış verişlerde gümrük vergilerinin ya da eşdeğerdeki vergilerin ve sınırlayıcı her türlü mevzuatın

yasaklanmasını ve böylece üye devletlerin gümrük alanları yerine tek bir gümrük geliştirilmesi.

4. Ortak gümrük tarifesi gereğince alınan gümrük vergilerinin paylaşılmasının zorunlu kılındığını belirtmek gerekir.

Bu amaçlara ulaşmak için, Birliğin iki aracı vardır. Birincisi; 1968 yılında saptanan “Ortak Gümrük Tarifesi” ikincisi ise , Ortak Tarifenin benzer biçimde uygulanmasını sağlayan ve aslında bunun bir çeşit kullanış şekli sayılabilecek olan “Gümrük Mevzuatı” dır. Bu süreç içinde, ayrıca önemle belirtilmesi gereken GB yalnızca üye ülkelerin karşılıklı olarak uyguladıkları gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarını kaldırmaları ve OGT’ni üçüncü ülkelere yaptıkları ihracata uyguladıkları bir sistem olmanın ötesinde, AB’nin bir dizi politikalarının da zorunlu kılan bir yapı olduğudur (Serdar:1999,1)

2.2. Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne Girişi

Altı Batı Avrupa Ülkesinin aralarında imzaladıkları Roma Anlaşması’nın 1958’de yürürlüğe girmesinin ardından 31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye topluluğa katılmak için müracaat etmiştir. Görüşmeler 1959 yılı Eylül ayında başlayarak on dönem halinde dört yıl sürmüş ve anlaşma 23 Haziran 1963 tarihinde parafe edilerek, 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara’da imzalanmıştır. Anlaşma Türkiye ve Topluluk üyesi altı ülkenin parlamentoları tarafından onaylandıktan sonra 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ankara Anlaşmasına göre, Türkiye ile AB arasında bir GB oluşturmak amacıyla hazırlık, geçiş ve tamamlama olmak üzere üç dönem belirlenmiştir. Beş yıl sürmesi hedeflenen hazırlık dönemi 1964’de başlamış ve 1972’de sona ermiştir. Sanayi ürünlerindeki tarifelerin 12 yılda (bazı hassas ürünlerin 22 yılda) kademeli olarak kaldırılması öngörülen geçiş dönemi , 1 Ocak 1973’de başlamıştır. 1978’de Türkiye’nin gümrük indirimlerini 5 yıl erteleme talebi kabul edilmiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile zayıflayan ilişkiler, 1982’de siyasi partilerin kapatılmasıyla dondurulmuştur. Türkiye 14 Nisan 1987’de tam üyelik başvurusunda bulunmuş, ancak AB, 18 Aralık 1989’da Türkiye’nin tam üyeliğe henüz hazır olmadığını, ilişkilerin Ankara Anlaşması doğrultusunda ve GB şeklinde gelişmesi gerektiğini belirtmiştir. (Demir ve Temur: 1998,39)

1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı, koşulları Katma Protokolle belirlenen Geçiş Dönemini sona erdirmekte, GB’nin henüz tamamlanmamış unsurları ile bu birliğin tamamlanmasından sonra işbirliğini sağlamaya yönelik tedbirleri ve takvimi içermektedir. Ortaklık konseyinin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında, 1/95 sayılı GB Kararı yanısıra, tarflar arasındaki ilişkilerin

Ortaklık Anlaşmasının öngörmediği alanlarda da güçlendirmesini amaçlayan bir Tasviye Kararı, Türkiye'nin üçüncü ülkelere karşı 1 Ocak 2001 tarihine kadar Ortak Gümrük Tarifesinin üzerinde vergi uygulayacağı hassas ürünleri içeren 2/95 sayılı Karar, Türk ekonomisinin GB'ne bağlı olarak geçireceği değişiklikler esnasında ihtiyaç duyacağı mali yardım ve işbirliğinin çerçevesini belirleyen Topluluk Deklarasyonu kabul edilmiştir. 1 Ocak 1996'dan itibaren de GB süreci fiilen başlamıştır. (Ekonomik Araştırmalar Dairesi: 1998,26)

2.3. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin İthalat Ve İhracatına Etkisi

Gümrük Birliği kapsamında, sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerinde taraflar arasındaki gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları (bu meyanda AB'nin Türkiye'ye uyguladığı tekstil kotaları) ve eş etkili tedbirler kaldırılmıştır, Türkiye üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT)'ni uygulamaya başlamıştır. Taraflar arasındaki ortaklık ilişkisini, salt bir ticari birliktelikten çok daha ileriye götüren GB süreci, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının getirdiği yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi açısından, başta dış ticaret rejimimizin AB'nin ilgili mevzuatı ile uyumlaştırılması olmak üzere, birçok önemli ve somut gelişme kaydedilmiştir (Türkiyenin Dış Ticareti 1997: 1998,43).

Türkiye'nin, GB ile AB'nin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı OGT'ni kabul etmesinden sonra üçüncü ülkelerden ithalat yapabilmesi, OGT'li üçüncü ülke mallarının AB mallarından daha ucuz olmasına bağlıdır. Türkiye'nin AB ülkelerine mal ihraç edebilmesi de bu ülkelerden ve OGT'li üçüncü ülkelerden daha ucuza mal üretebilmesine bağlıdır. Aksi halde, GB sonrası Türkiye'nin dış ticaret hacmi küçülebilecektir (Demir ve Temur: 1998,42). Dünyanın en düşük gümrük tarifelerinden birine sahip olan AB'nin OGT'nin uygulanması sonucunda Türkiye, daha önce yüksek korumacılık ile yurt içinde ürettiği bazı maddeleri, AB dışından ithal etme durumuyla karşılaşacaktır. Bunun için üçüncü ülkelerdeki üreticilerin, Türkiye dahil AB ülkelerindeki üreticilerden, OGT avantajını aşacak ölçüde düşük maliyetlerle çalışmaları gerekir. Bu durumda, dış alem lehine bir ticaret yaratılması olgusu doğacaktır. Bunun sonucunda, Türkiye'nin dış ticaret dengesi bozulabilecektir.

Üçüncü ülkelerden yatırım ve ihracat teşvikleri kapsamında gümrük vergisi ve fonlardan istisna tutularak ithal edilen yatırım ve ara mallarına Ortak Gümrük Tarifesi uygulanacağından, bu malların ithalatında AB'ne doğru bir kayma olabilecektir. Ayrıca, OGT'nin uygulanması sonucunda Türkiye, dış rekabete açılacağından, önceleri daha yüksek koruma oranları ile yurt içinde üretilen bazı maddelerin ithalatı ucuzlayacaktır. Buna karşılık ihracatta kısa dönemde, tekstil ve konfeksiyonda AB'nin uyguladığı kotaların ve bazı

tarife dışı engellerin kalkması ile bir artış olacaktır. Fakat bu artış, ithalatta beklenen artıştan daha düşük seviyede gerçekleşecektir (Karluk: 1997,314).

Türkiye toplam ihracat tutarının yaklaşık yarısını Avrupa Birliği ülkelerine yapar. Bu durum ithalatta da geçerlidir. Türkiye AB'ne tekstil, giyim ve gıda ürünleri gibi tüketim malları ihraç ederken, AB'nden başlıca kimya, makine demir-çelik ürünleri ile taşıt araçları gibi ara ve yatırım malları ithal etmektedir. Bu demek oluyor ki, ihracat ve ithalat tutarının yaklaşık yarısı Avrupa Birliği ekonomisine bağımlı durumdadır (Dura ve Atik: 2000,221).

Toplam ihracat rakamlarımıza bakıldığında Gümrük Birliğinden hemen önceki yıl olan 1995'de AB'nin toplam ihracatımızdaki payı % 51,2 iken, bu değer, 2000 yılında % 52,5 olmuştur. Dolayısıyla, 1995 yılı değerlerine göre, toplam ihracatımız içindeki % 1,3 oranındaki bir pay üçüncü ülkelerden AB'ye yönelmiş ve AB'nin toplam ihracatımız içindeki nisbi payında bir büyüme görülmüştür. Buna mukabil, toplam ithalatımız içinde AB'den yapılan ithalatın payı ise 1995 yılında % 47,2 iken, bu oran 2000 yılında % 48,9'a çıkmıştır. Özetle, 2000 yılında toplam ihracatımızın % 52,5'i AB'ye gerçekleştirilen satışlardan oluşurken, aynı yılda toplam ithalatımızın % 48,9'u AB kaynaklı olmuştur (Erdal:2002,18).

Gümrük Birliği nedeniyle, otomobil gibi belirli tüketim mallarının ithalatında yıllar itibariyle dikkat çeken artışlar meydana gelmiştir. Ancak, tüketim mallarının toplam ithalatımız içindeki payına bakıldığında, Gümrük Birliği sonrasında kaydedilen ithalat artışlarının ithalatın genel yapısını önemli sayılmayacak düzeyde etkilediği görülmektedir. Gümrük Birliği öncesinde, örneğin 1995 yılında tüketim mallarının ithalatı toplam ithalatın yaklaşık % 7'sini oluşturmuşken, bu oran 1990-2000 yılları arasında % 10-13 oranlarında dalgalanma göstermiştir. 2001 yılının Temmuz sonu itibariyle, bu ürün grubunun ithalat değerleri toplam ithalatın % 10,5'ini oluşturmuştur. (Erdal:2002,13)

Gümrük Birliği öncesi (1991-1995) ve sonrasında (1996-2002) AB ülkelerine yapılan ithalat ve ihracat değerleri de Tablo 1 ve Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 1. GB Öncesi Yıllar İçin AB Ülkeleri İle Dış Ticaretimiz (Milyon \$)

Ülkeler	1991		1992		1993		1994		1995	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
Almanya	3232	3413	3754	3660	4533	3655	3646	3934	5548	5036
İngiltere	1166	676	1187	796	1546	835	1170	889	1830	1136
İtalya	1845	972	1919	943	2558	750	2009	1034	3193	1457
Fransa	1227	689	1351	809	1952	771	1458	851	1996	1032
Hollanda	642	474	698	500	870	517	740	621	1084	737
Belcika- Lüksemburg	557	288	551	290	683	295	532	371	912	452
İspanya	320	238	321	299	431	196	380	232	591	354
Avusturya	322	213	282	230	319	227	211	249	294	275
Yunanistan	77	144	88	146	121	118	105	169	201	210
Danimarka	95	86	105	93	136	84	96	91	189	133
İsveç	257	73	222	84	428	67	283	86	518	106
Portekiz	18	43	24	42	48	45	42	44	72	60
İrlanda	43	19	51	24	72	23	101	33	193	48
Finlandiya	96	20	103	21	178	16	142	31	241	42
AB Ülkeleri Toplamı	9897	7348	10656	7937	13875	7599	10915	8635	16861	11078
Diğer Ülkeler	11150	6246	12214	6782	15554	7749	12355	9470	18847	10558
Genel Toplam	21047	13594	22870	14719	29429	15348	23270	18105	35708	21636

*Ocak- Kasım

Tablo 2. GB Sorası Yıllar İçin AB Ülkeleri İle Dış Ticaretimiz (Milyon \$)

Ülkeler	1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat*	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
Almanya	7814	5187	8021	5253	7316	5460	5880	5473	6500	5150	5333	5366	6966	5810
İngiltere	2510	1261	2763	1511	2683	1740	2190	1829	2476	2020	1799	2174	2415	2986
İtalya	4286	1446	4463	1387	4222	1557	3192	1685	3908	1748	3479	2342	4101	2237
Fransa	2771	1053	2967	1163	3034	1305	3127	1570	3263	1643	2283	1895	3007	2107
Hollanda	1449	770	1485	779	1446	889	1316	932	1459	869	1041	892	1302	1026
Belcika-Lüksemburg	1129	493	1217	564	1203	670	1133	623	1548	639	890	688	1266	666
İspanya	1034	363	1276	439	1276	513	1262	763	1534	683	1062	950	1386	1081
Avusturya	545	291	503	300	608	304	508	312	472	292	415	341	579	362
Yunanistan	285	236	431	298	320	370	303	407	390	432	266	476	323	573
Danirnak	171	148	201	172	207	200	206	199	177	217	195	271	291	362
İsveç	660	122	897	146	999	188	1444	183	1376	198	543	214	534	293
Portekiz	85	75	98	98	79	155	70	170	83	183	67	286	100	218
İrlanda	145	60	207	87	259	89	280	135	433	201	377	147	476	180
Finlandiya	255	45	341	49	421	58	504	67	682	73	301	71	371	133
AB Ülkeleri Toplamı	23139	11550	24870	12246	24073	13498	21415	14348	24301	14348	18051	16113	23117	18034
Diğer Ülkeler	20488	11675	23715	13999	21848	13476	19272	12240	25372	12976	22455	15221	27714	17046
Genel Toplam	43627	23225	48585	26245	45921	26974	40687	26588	49673	27324	40506	31334	50831	35080

*Ocak- Kasım

Kaynak:

1991-1999 yılları arası ihracat ve ithalat değerleri ve 2000 (Kasım sonu) ithalat değerleri; Dış Ticaret Bülteni (Ekim-Kasım 2000), T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, s. 68,69,71,72,

2000-2002 yılları arası ihracat ve ithalat değerleri <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/DISTICIST/disticist.html> adresinden alınmıştır.

Bundan sonraki bölümde Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesinden sonra ithalat fonksiyonu katsayılarında önemli bir değişim olup olmadığının araştırılması yapılacaktır.

3. GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNİN TÜRKİYE'NİN İTHALAT FONKSİYONU KATSAYILARINA ETKİSİNİN BELİRLENMESİ

3.1. Değişkenlerin Belirlenmesi ve Veri Kaynağı

Bağımlı değişken,

$$y = \text{İthalat Miktar İndeksi}$$

olmak üzere, ithalat miktarındaki değişimleri açıklamada etkisi istatistiksel olarak anlamlı olan bağımsız değişkenler de aşağıdaki gibidir. (Toprak:1996,197)

- MBDDR** : Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi,
- İHMİ** : İhracat Miktar İndeksi,
- YMFO** : Yıllık Mevduat Faiz Oranı,
- TSÜİ** : Toplam Sanayi Üretim İndeksi

Uygulamadaki veriler Devlet İstatistik Enstitüsünün 1981-2000 yıllarında yayımladığı "Türkiye Ekonomisi: İstatistik ve Yorumlar" yıllığı ile Sanayi Üretim İndeksi yıllığından ve Devlet Planlama Teşkilatının yine aynı yıllar arasında yayımladığı Temel Ekonomik Göstergeler yıllığından alınmıştır.

Türkiye Ekonomisi: İstatistik ve Yorumlar yıllığında yer alan Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi, T.C. Merkez Bankası kaynaklı olup birimi Milyon \$'dır. İthalat ve İhracat miktar indeksleri aynı yıllığın Dış Ticaret verilerinden, Sanayi Üretim İndeksi, Sanayi Üretim İndeksi yıllığından, Faiz Oranı verileri ise Devlet Planlama Teşkilatının Temel Ekonomik Göstergeler yıllığından elde edilmiştir (İndekslerde 1981 yılı baz alınmıştır). Değişkenlere ilişkin veriler Tablo.3'te verilmiştir.

Tablo 3. Değişkenlere İlişkin Veriler

Yıllar	İthalat Miktar İndeksi	Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi (Milyon \$)	İhracat Miktar İndeksi	Faiz Oranı	Toplam Sanayi Üretim İndeksi
1981	100,00	1571,00	100,00	35,00	100,00
1982	102,42	1872,00	137,30	50,00	107,99
1983	118,86	1253,40	123,86	45,00	117,05
1984	142,74	1239,00	147,74	45,00	129,80
1985	147,51	1020,00	149,69	55,00	137,48
1986	157,42	1367,90	143,07	48,00	153,61
1987	201,37	1718,50	154,46	58,00	170,51
1988	204,96	2307,30	237,87	83,90	177,11
1989	208,75	4831,30	188,86	58,80	182,03
1990	219,12	5972,30	202,74	59,40	200,31
1991	176,07	4918,10	258,43	72,70	206,61
1992	234,21	6116,00	219,26	74,20	217,36
1993	321,05	6213,20	233,24	74,80	231,95
1994	252,17	7112,10	267,80	95,56	215,82
1995	323,56	12390,60	278,00	92,32	234,25
1996	388,27	16272,50	284,04	93,77	248,23
1997	521,73	18418,80	354,57	96,60	274,96
1998	529,80	19721,00	375,19	94,80	277,42
1999	641,01	23177,40	440,27	46,70	263,13
2000	633,19	19635,00	468,65	45,60	274,35

3.2. Gözlem Sayısının Artması Durumunda Regresyon Katsayılarının Kararlılığının Sınanması

Türkiye'nin 1981 yılından 1996 yılında Gümrük Birliği'ne katılımına kadar olan ithalat fonksiyonu katsayılarına göre, 1981 yılından 2000 yılına kadar olan süreçteki ithalat fonksiyonu katsayılarında yapısal bir değişim olup olmadığını araştırabilmek için, "Gözlem Sayısının Artması Durumunda Regresyon Katsayılarının Kararlılığının Sınanması" tekniği kullanılacaktır.

Bu sınamanın amacı örneklem büyüklüğü artarken katsayı tahminlerinin kararlılığının sınanmasıdır. Genişletilmiş örneklemelerde tahminlerin farklılaşp farklılaşmadığını ve zaman içinde kararlı olup olmadığını belirleyebilmek için bu sınama kullanılır. Ek gözlemlerin sayısı denklemdeki

parametrelerin sayısından oldukça fazla ise Chow sınaması uygulanabilir (Koutsoyiannis: 1989,171).

n_1 birimlik örneklem için elde edilen regresyon denklemi

$$\hat{y}_i = \hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 x_{1i} + \hat{\beta}_2 x_{2i} + \hat{\beta}_3 x_{3i} + \hat{\beta}_4 x_{4i}$$

ve artık kareleri e_i^2 olmak üzere, (n_1+n_2) birimlik genişletilmiş örneklem için regresyon denklemi;

$$\hat{y}_{pi} = \hat{b}_0 + \hat{b}_1 x_{1i} + \hat{b}_2 x_{2i} + \hat{b}_3 x_{3i} + \hat{b}_4 x_{4i}$$

olacaktır. Bunun artık kareleri de e_{pi}^2 olarak ifade edilebilir.

Daha sonra hipotezler,

$$H_0 : b_i = \beta_i \quad (\text{Katsayılar değişmemiştir.})$$

$$H_1 : b_i \neq \beta_i \quad (\text{Katsayılar değişmiştir.})$$

olmak üzere test için kullanılacak F_h değeri ise aşağıdaki gibi bulunur: (Akkaya ve Pazarlıoğlu: 1998,300)

$$F_h = \frac{(\sum e_{pi}^2 - \sum e_i^2)/n_2}{\sum e_i^2/(n_1 - k)} \dots\dots\dots(3.1)$$

Burada k tahmin edilen parametre sayısı, n_2 ise ilave edilen gözlem sayısıdır.

3.3. Gümrük Birliği Öncesi ve Sonrası Türkiye'nin İthalat Fonksiyonu Katsayılarının Kararlılığının Sınanması

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesinden sonra ithalat fonksiyonu katsayılarında öncesine göre yapısal bir değişim olup olmadığını belirleyebilmek için iki fonksiyon elde edilmelidir. Türkiye'nin 1981 yılından Gümrük Birliği'ne katılımına kadar (1996) olan süreçte ithalat miktar indeksi; Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi, İhracat Miktar İndeksi, Yıllık Mevduat Faiz Oranı ve Toplam Sanayi Üretim İndeksi ilişkilerine ilişkin ithalat fonksiyonu;

$$\hat{y}_i = -3,764 + 0,006 * \text{MBBDR} - 1,075 * \text{İHMİ} + 2,257 * \text{YMFO} + 1,534 * \text{TSÜİ}$$

olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu döneme ilişkin $R^2=0,922$ olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama oranı oldukça yüksektir. Bu regresyon denkleminin artık kareler toplamı da $\sum e_i^2 = 5291,740$ olarak hesaplanmıştır.

1981-2000 dönemine ait analiz sonuçlarına göre 20 birimlik genişletilmiş örneklem için ithalat fonksiyonu

$$\hat{y}_{pi} = 9,987 + 0,012 * \text{MBBDR} + 0,474 * \text{İHMİ} - 1,427 * \text{YMFO} + 0,803 * \text{TSÜİ}$$

ve artık kareler toplamı $\sum e_{pi}^2 = 16535,418$ olarak elde edilecektir. Bu döneme ilişkin $R^2=0,971$ olarak elde edilmiştir.

Eşitlik (3.1) yardımıyla F_h değeri;

$$F_h = 4,25$$

olarak hesaplanmıştır. Bu değer, $F_{0,05;5,10}=3,33$ değerinden büyük olduğundan H_0 reddedilip, iki regresyon denklemi katsayıları arasında anlamlı bir fark olduğu ifade edilecektir.

4.SONUÇ

Türkiye'nin 1996'da Gümrük Birliği'ne girdikten sonra katsayılarının değişip değişmediği araştırılmış ve bu uygulama sonucunda Gümrük Birliği'ne girişin Türkiye'nin ithalat fonksiyonu katsayılarında anlamlı bir değişime sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre bu katsayı değişimleri aşağıdaki şekilde yorumlanabilir:

i) İhracat miktar indeksi, yıllık mevduat faiz oranı ve toplam sanayi üretim indeksi değişkenleri sabit kaldığında merkez bankası brüt döviz rezervindeki 1 birimlik değişiklik gümrük birliğine girmeden önce ithalat miktar indeksinde 0,006'lık bir artışa neden olurken gümrük birliğine girdikten sonra 0,012'lik bir artışa neden olmuştur.

ii) Merkez bankası brüt döviz rezervi, yıllık mevduat faiz oranı ve toplam sanayi üretim indeksi değişkenleri sabit kaldığında ihracat miktar indeksindeki 1 birimlik değişiklik gümrük birliğine girmeden önce ithalat miktar indeksinde 1,075'lik bir azalışa neden olurken gümrük birliğine girdikten sonra 0,474'lük bir artışa neden olmaktadır.

iii) Merkez bankası brüt döviz rezervi, ihracat miktar indeksi ve toplam sanayi üretim indeksi değişkenleri sabit kaldığında yıllık mevduat faiz oranındaki 1 birimlik değişiklik gümrük birliğine girmeden önce ithalat miktar indeksinde 2,257'lik bir artışa neden olurken gümrük birliğine girdikten sonra 1,427'lik bir azalışa neden olduğu görülmüştür..

iv) Merkez bankası brüt döviz rezervi, ihracat miktar indeksi ve yıllık mevduat faiz oranı değişkenleri sabit kaldığında Toplam Sanayi Üretim İndeksindeki 1 birimlik değişiklik gümrük birliğine girmeden önce ithalat miktar indeksinde 1,534'lük bir artışa neden olurken gümrük birliğine girdikten sonra 0,803'lük bir artışa neden olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

AKKAYA, Şahin ve PAZARLIOĞLU, Vedat , *Ekonometri I*, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1998.

ÇİMEN, Ahmet , *Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1996.

DEMİR, Osman ve TEMUR Yusuf, *Gümrük Birliğinin İlk İki Yılı Değerlendirmesi*, Dış Ticaret Dergisi, 38-60, 1998.

DURA, Cihan ve ATİK Hayriye, *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000.

Ekonomik Araştırma Dairesi, *Cumhuriyet Döneminde Dış Ticaretimiz*, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998.

ERDAL, Güven, *Türkiye AB Gümrük Birliği- Görüşler Değerlendirmeler*, TURKAB Yayını, İstanbul, 2002.

KARLUK, Rıdvan, *Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997.

KOUTSOYIANNIS, A., *Ekonometri Kuramı*, Çev.: Ümit Şenesen ve Gülay Şenesen, Verso Yayıncılık, Ankara, 1989.

SERDAR, Aysu, *Ülkemiz Açısından Gümrük Birliği Sürecinde Ücret Seviyesinin Önemi ve Sosyal Damping*, Uludağ Ün. İ.İ.B.F Dergisi, Cilt 17, Sayı:1-2, Mayıs 1999.

TERCAN, Ahmet, *Türkiye AT Gümrük Birliği Sürecinin Türk Dış Ticareti Üzerindeki Etkisi*, Anadolu Ün. Sosyal Bil Ens. Yüksek L. Tezi, Yayımlanmamış, 1998.

TOPRAK, Metin, *Türkiye Ekonomisinde Reel Finansal Etkileşim: Sanayi Üretimi- İhracat- İthalat 1990-1994*, D.E.Ü (11), 187-208, 1996.

Türkiye'nin Dış Ticareti 1997, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998.

UYAR, Süleyman, *Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği*, Dış Ticaret Dergisi, (19), Ekim 2000.

YILDIZ, Mircan, *Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği*, Dış Ticaret Dergisi, (15), Ekim 1999.